

การสืบสาน ภูมิปัญญาไทย

วิมล คำศรี*

1. ความนำ : การสืบสานนั้นเป็นอันใด

ในวงการศึกษามหาวิทยาลัยวัฒนธรรมและภูมิปัญญา ใช้คำที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติการเพื่อให้วัฒนธรรมและภูมิปัญญาดำรงอยู่อย่างต่อเนื่อง เป็นมรดกตกทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งอยู่หลายคำ เช่น

การสืบทอด การสืบสาน การถ่ายทอด การรักษา การทำนุบำรุง และการอนุรักษ์ เป็นต้น

คำเหล่านี้โดยนัยความหมายหลักใกล้เคียงกัน กล่าวคือ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 และนักวิชาการวัฒนธรรมและภูมิปัญญาอธิบายไว้ ดังนี้

1.1 สืบทอด มาจากคำ สืบ + ทอด สืบ ก. ต่อเนื่องเป็นลำดับ ก้าวไปข้างหน้า เสาะแสวงหา¹

ทอด 1. น. ระยะจากจุดหนึ่งถึงอีกจุดหนึ่ง ระยะเดียวหรือหลายระยะต่อเนื่องกัน เช่น มรดกตกทอด ส่งต่อกันเป็นทอด ๆ ทอด 2. ก. เหยียดยาวออกไป ต่อจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่ง²

การสืบทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาตามนัยนี้จึงหมายถึง การทำให้วัฒนธรรมและภูมิปัญญาดำรงอยู่เป็นมรดกตกทอดอย่างต่อเนื่องเป็นลำดับต่อไปข้างหน้า

1.2 สืบสาน มาจากคำ สืบ + สาน สืบ ก. ต่อเนื่องเป็นลำดับ ก้าวไปข้างหน้า เสาะแสวงหา³ สาน ก. ทำขึ้นเป็นรูปร่าง⁴

การสืบสานวัฒนธรรมและภูมิปัญญาตามนัยนี้จึงหมายถึง การทำให้วัฒนธรรมและภูมิปัญญาดำรงอยู่ หรือก้าวไปข้างหน้าอย่างต่อเนื่องเป็นลำดับ

*ผู้อำนวยการโครงการจัดตั้งบัณฑิตวิทยาลัย รองศาสตราจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช
1, 2, 3 นบค 4 พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 (กรุงเทพฯ : นามมีบุ๊คส์ ฟลิคเชชั่นส์ 2546) หน้า 492, 938-939, 528 และ 1328.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) อธิบายคำ
สืบสาน และการสืบสานวัฒนธรรมและภูมิปัญญา
ไว้ดังนี้¹

สืบความหมายหนึ่ง หมายถึง สืบสาน
หาความเป็นมาแห่งวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของตน
ในอดีต

สืบความหมายหนึ่ง หมายถึง สืบทอด คือ
สืบต่อไปข้างหน้าจากปัจจุบันสู่ออนาคต เมื่อสืบสาว
ได้ดีแล้ว เราก็เห็นทางที่จะสืบทอดได้ดีด้วย การ
สืบทอดด้วยปัญญาอย่างมีวิธีการเรียกว่า “สืบสาน”

สาน คือการจัดสรรปรุงแต่งวัฒนธรรม
และภูมิปัญญาที่สืบมาจากเดิมให้สอดคล้องกับยุค
สมัยในสภาพปัจจุบัน ให้เกิดประโยชน์แก่คนที่
ดำเนินชีวิตอยู่

รวมความว่าการสืบสานวัฒนธรรมและภูมิ
ปัญญา หมายถึง การสืบสาวและสืบทอดวัฒนธรรม
และภูมิปัญญาด้วยปัญญาอย่างมีวิธีการเพื่อให้เป็น
ประโยชน์แก่คนปัจจุบัน พร้อมทั้งจะเป็นฐานราก
ของการองงามสืบต่อไปเบื้องหน้า

1.3 ถ่ายทอด ก. นำเรื่องที่รู้ไปเล่าต่อ²
การถ่ายทอดทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาจึงหมายถึง
การนำเอาวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไปเล่า (สอน,
บอก) แก่บุคคลต่าง ๆ

1.4 รักษา ก. ระวัง ดูแล ป้องกัน เยี่ยวยา³
การรักษาวัฒนธรรมและภูมิปัญญาจึงหมายถึง การ
เฝ้าระวังป้องกันมิให้วัฒนธรรมภูมิปัญญาถูกทำลาย
และดูแลให้วัฒนธรรมภูมิปัญญาทรงคุณค่าและ
ความหมายอยู่เสมอ

1.5 ทำนุบำรุง ก. เอาใจใส่ ดูแล ซ่อมแซม
รักษา อุดหนุนให้เจริญขึ้น ดำรงรักษาไว้⁴ การ
ทำนุบำรุงวัฒนธรรมและภูมิปัญญา หมายถึง การ
เอาใจใส่ดูแล ดำรงรักษา และอุดหนุนวัฒนธรรม
และภูมิปัญญาให้เจริญขึ้น

1.6 อนุรักษ์ ก. รักษาไว้คงเดิม⁵ การ
อนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญา จึงหมายถึง การ
รักษาวัฒนธรรมและภูมิปัญญาให้ทรงคุณค่าดั้งเดิม
ตลอดไป

จากตัวอย่างคำที่ใช้อยู่ในวงการศึกษาระชา
วัฒนธรรมและภูมิปัญญาดังกล่าวมาแล้ว สามารถ
พิจารณาได้ว่า โดยนัยแห่งความหมายของคำ ตั้งแต่
คำ สืบทอด สืบสาน ถ่ายทอด รักษา ทำนุบำรุง
และอนุรักษ์ ล้วนมีเป้าหมายสำคัญหลักเป็นอันหนึ่ง
อันเดียวกัน คือ มุ่งปฏิบัติการเพื่อให้วัฒนธรรม
และภูมิปัญญาดำรงอยู่และมีคุณค่าต่อผู้คนอย่างต่อ
เนื่องทั้งในกาลปัจจุบันและอนาคต

2. ภูมิปัญญาคืออะไรและทำไมต้องสืบสานภูมิปัญญา

2.1 ภูมิปัญญาคืออะไร

คำว่าภูมิปัญญา ตรงกับคำศัพท์ภาษา
อังกฤษว่า Wisdom ซึ่งมีความหมายว่า ความรู้
ความสามารถ ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรม
และความสามารถในการแก้ไขปัญหาของมนุษย์

ในวงการศึกษาระชาวัฒนธรรมและภูมิ
ปัญญา มีคำที่ใช้อย่างแพร่หลายอยู่หลายคำ เช่น
ภูมิปัญญาพื้นบ้าน ภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญา
ท้องถิ่น และภูมิปัญญาไทย เป็นต้น

คำเหล่านี้นักวิชาการหลายท่าน ได้ให้
ความหมายไว้หลายนัย ดังเช่น

2.1.1 ภูมิปัญญาพื้นบ้าน

ยิ่งยง เทาประเสริฐ ได้ใช้คำว่าภูมิ
ปัญญาพื้นบ้าน โดยให้ความหมายว่า เป็นองค์
ความรู้ความสามารถและประสบการณ์ที่สั่งสมและ
สืบทอดกันมา อันเป็นความสามารถและศักยภาพ
ในเชิงแก้ปัญหา การปรับตัวเรียนรู้และสืบทอดไปสู่
คนรุ่นใหม่ เพื่อการดำรงอยู่รอดของเผ่าพันธุ์ จึง
เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ เผ่าพันธุ์หรือเป็น
วิถีของชาวบ้าน (ยิ่งยง เทาประเสริฐ, 2537 : 20)

¹ พระธรรมปิฎก วัฒนธรรมไทยสู่ยุคเป็นผู้นำและเป็นผู้ให้ (กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2538) หน้า 34-39.
² 3, 4, 482-5
³ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (กรุงเทพฯ : นานีบุคส์พับลิเคชั่นส์ 2546) หน้า 492, 938-939, 528 และ 1328.

2.1.2 ภูมิปัญญาชาวบ้าน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2534) อธิบายว่าภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความสามารถในการแก้ไขปัญหาของชาวบ้าน ไม่ว่าจะปัญหาของชุมชน ปัญหาในการดำรงชีวิต และปัญหาในการประกอบอาชีพ โดยที่ปราชญ์ชาวบ้านเหล่านี้ได้มีกระบวนการวิเคราะห์และสังเคราะห์ประสบการณ์มาเป็นเวลานานเป็นที่ยอมรับนับถือของคนทั่วไป

จากการสัมมนาของนิสิตภาควิชาบริหารการศึกษา สาขาเนเทศการศึกษาและพัฒนาหลักสูตร คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2534) เรื่อง “ภูมิปัญญาชาวบ้านมีดีจริงแสงต่อการจัดการเรียนการสอนระดับประถมศึกษา” ได้สรุปความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้านว่า หมายถึง องค์ความรู้ของชาวบ้านหรือทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดทำขึ้นจากสติปัญญาและความสามารถของชาวบ้านเองเพื่อใช้ในการแก้ปัญหาหรือดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับสมัย โดยมีกระบวนการสังเคราะห์และกลั่นกรองกันมานานและมีการประสมประสานกันเป็นเหลี่ยมมุมที่จริงแสงทนและทำหายตลอดกาลเวลา

สุวิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (สุวิวงศ์ : ที่ระลึกเกษียณอายุราชการ 2539) อธิบายว่า

ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง วิธีการจัดการ วิธีการขึ้นนำ และการริเริ่มเสริมต่อของนักปราชญ์ในท้องถิ่นหรือในกลุ่มชน ภูมิปัญญาชาวบ้านล้วนสั่งสมงอกงามขึ้นจากความรู้ ประสบการณ์ ผนวกด้วยญาณทัศนะ (ความเฉียบคมในการหยั่งเห็นหยั่งรู้ที่ลุ่มลึกกว่าวิสัยทัศน์) เป็นรากฐาน

2.1.3 ภูมิปัญญาท้องถิ่น

กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ (ม.ป.ป) อธิบายว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) เป็นองค์ความรู้ความสามารถของชาวบ้านที่สั่งสมสืบทอดกันมาอันเป็นศักยภาพหรือความสามารถที่จะใช้แก้ปัญหา ปรับตัว เรียนรู้ และมีการสืบทอดไปสู่คนรุ่นใหม่ หรือคือแก่นของชุมชน ที่จริงโลง

ชุมชนให้อยู่รอดจนถึงปัจจุบัน

ศูนย์พัฒนาหลักสูตร กรมวิชาการ (ม.ป.ป.) อธิบายว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) คือ ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคนเราผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต คิดวิเคราะห์จนเกิดปัญญาและตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบกันขึ้นมา จากความรู้เฉพาะหลาย ๆ เรื่อง ความรู้ดังกล่าวไม่ได้แยกย่อยออกมาให้เห็นเป็นศาสตร์เฉพาะสาขาวิชาต่าง ๆ อาจกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้สมัยใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้การแก้ปัญหาการจัดการและการปรับตัวในการดำเนินชีวิตของคนเรา ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคม ชุมชน และในตัวของผู้รู้เอง หากมีการสืบค้นเพื่อศึกษาและนำมาใช้ ก็จะเป็นที่รู้จักกันเกิดการยอมรับ ถ่ายทอด และพัฒนาไปสู่คนรุ่นใหม่ ตามยุคตามสมัยได้

จากการสัมมนาของนิสิตภาควิชาประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2534) เรื่อง “ภูมิปัญญาท้องถิ่นช่วยพัฒนาการศึกษาได้อย่างไร” ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นว่า คือ กระบวนการปรับเปลี่ยนแบบแผนการดำเนินชีวิตของบุคคลซึ่งอยู่ในท้องถิ่น ให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุขหรือสามารถแก้ปัญหาการดำเนินชีวิตของคน

2.1.4 ภูมิปัญญาไทย

คำว่าภูมิปัญญาไทยนั้นด้านหนึ่งนอกจากจะเป็นเรื่องราวของพื้นภูมิธรรมเดิมแล้ว ยังหมายถึงศักยภาพในการประสานความรู้ใหม่ ๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์ด้วย ซึ่งเอื้อให้เกิดทางเลือกใหม่ที่มีลักษณะสากลและลักษณะเฉพาะของเราเอง (เสน่ห์ จามริก, 2531)

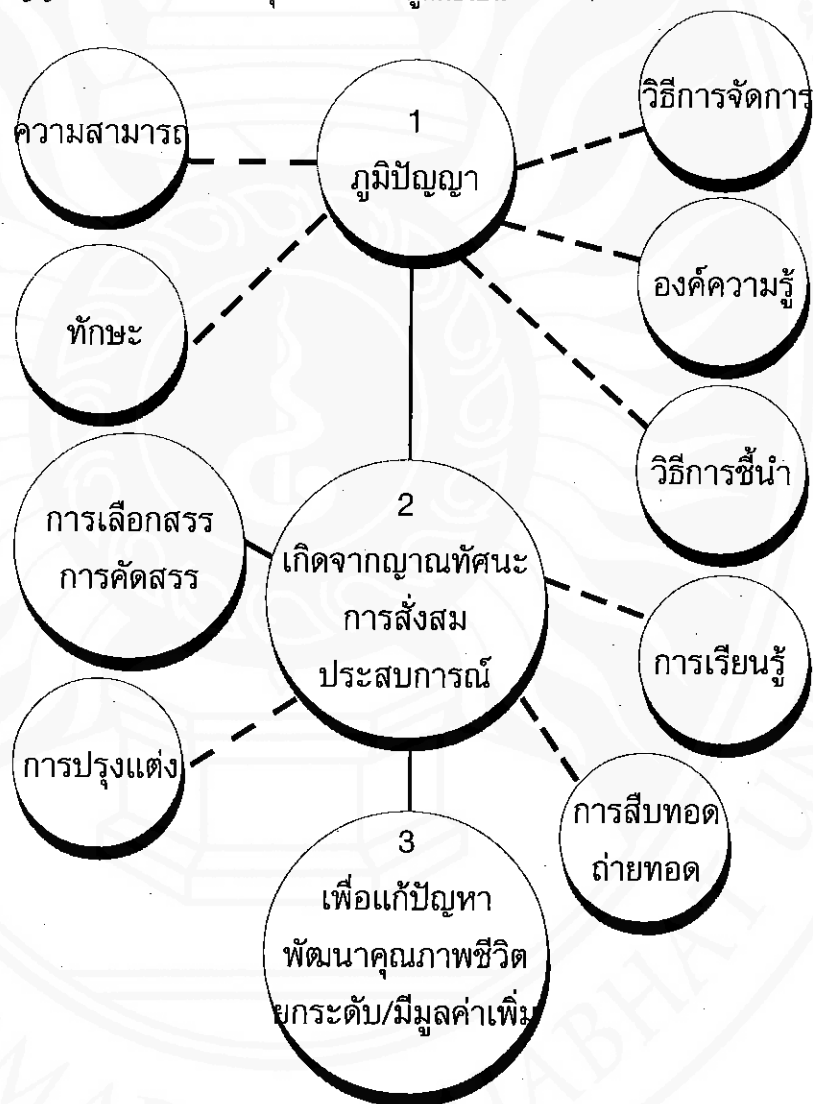
เสรี พงศ์พิศ ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาไทยไว้ว่า ภูมิปัญญาไทย หมายถึง องค์ความรู้ในด้านต่าง ๆ ของการดำรงชีวิตของคนไทยที่เกิดจากการสะสมประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ประกอบกับแนวความคิดวิเคราะห์ในการ

แก้ไขปัญหาดังกล่าวของตนเองจนเกิดหลอมรวมเป็นแนวความคิดในการแก้ปัญหาที่เป็นลักษณะของตนเอง ที่สามารถพัฒนาความรู้ดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับกาลสมัย ในการแก้ปัญหาของการดำเนินชีวิต (เสรี พงศ์พิศ 2534 : 33)

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2537) ได้อธิบายภูมิปัญญาไทยว่าเป็นผลของประสบการณ์สั่งสมของคน ที่เรียนรู้จากปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มชนเดียวกัน และระหว่างกลุ่มชนหลาย ๆ ชนชาติพันธุ์ รวมไปถึงโลกทัศน์ที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ ภูมิปัญญาเหล่านี้เคยเอื้ออำนวยให้คนไทยแก้ปัญหาได้ดำรงอยู่ และสร้างสรรค์อารยธรรมของเราเองได้อย่างมีคุณภาพกับสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะในระดับพื้นฐานหรือระดับชาวบ้าน ภูมิปัญญาในแผ่นดินนี้มีได้เกิดขึ้นเป็นเอกเทศแต่มีส่วนแลกเปลี่ยนเลือกเฟ้น และปรับใช้ภูมิปัญญาจากอารยธรรมอื่นตลอดมา

จากตัวอย่างถ้อยคำและความหมายนัยต่าง ๆ ดังกล่าวมาข้างต้น ก็พอจะประมวลได้สอดคล้องกับข้อสรุปของนักวิชาการทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท่านหนึ่ง ที่ว่า "เนื้อแท้เจ้าคือวงภูมิปัญญา ถึงต่างภาษา กลิ่น กลีบเสน่ห์หาย่อมคือกัน"

ภูมิปัญญาคืออะไรในที่นี้ จึงสรุปได้ตามแผนภูมิต่อไปนี้

2.2 ภูมิปัญญาไทยมีลักษณะอย่างไร

ภูมิปัญญาไทยมีลักษณะดังนี้

2.2.1 ภูมิปัญญาไทย เป็นเรื่องของ การเรียนรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skill) ความเชื่อ (Belief) และพฤติกรรม (Behavior)

2.2.2 ภูมิปัญญาไทยแสดงถึงความ สัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติแวดล้อม และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

2.2.3 ภูมิปัญญาไทยเป็นองค์รวม หรือกิจกรรมทุกอย่างในชีวิต

2.2.4 ภูมิปัญญาไทยเป็นเรื่องของ การแก้ปัญหา การจัดการ การปรับตัว การเรียนรู้

2.2.5 ภูมิปัญญาไทยเป็นแกนหลัก หรือกระบวนทัศน์ในการมองชีวิตเป็นพื้นความรู้ใน เรื่องต่าง ๆ

2.2.6 ภูมิปัญญาไทยมีลักษณะเฉพาะ หรือมีเอกลักษณ์ในตัวเอง

2.2.7 ภูมิปัญญาไทยมีการเปลี่ยนแปลง เพื่อการปรับสมดุลในพัฒนาการทางสังคมตลอดเวลา

2.3 ภูมิปัญญาไทยจำแนกได้กี่สาขา (ประเภท)

นักวิชาการทางวัฒนธรรมและ ภูมิปัญญาจำแนกสาขา (ประเภท) ภูมิปัญญาไว้ หลากหลายตามวัตถุประสงค์ต่าง ๆ กัน ในที่นี้ขอ นำเสนอการจำแนกสาขา (ประเภท) ของภูมิ ปัญญาตามวัตถุประสงค์สำคัญ 2 ประการ คือ วัตถุประสงค์ เพื่อนำภูมิปัญญาไทยไปใช้ในการ เรียนรู้และส่งเสริมต่อไป กับวัตถุประสงค์เพื่อการ จัดหมวดหมู่ตามอัตตประโยชน์ เพื่อพิจารณาเลือก ใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ กล่าวคือ

2.3.1 จำแนกสาขา (ประเภท) ภูมิปัญญาไทยเพื่อนำไปใช้ในการเรียนรู้และส่งเสริม การจำแนกสาขา (ประเภท) ภูมิปัญญาไทยตาม วัตถุประสงค์นี้ได้กำหนดภูมิปัญญาไทยไว้ 10 สาขา (ประเภท) ได้แก่ สาขาเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และหัตถกรรม แพทย์แผนไทย การจัดการ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กองทุนและธุรกิจชุมชน สวัสดิการ ศิลปกรรม การจัดการ ภาษาและ

วรรณกรรม และศาสนาและประเพณี ซึ่งแต่ละ สาขามีสาระสำคัญโดยสังเขป ดังนี้

1) สาขาเกษตรกรรม หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะ และเทคนิคด้านการเกษตรกรรมกับเทคโนโลยี โดย การพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถ พึ่งพาตนเองในสภาวะการณ์ต่าง ๆ ได้ เช่น การ ทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหา การเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต (เช่น การแก้ไขโรคและแมลง) และการรู้จักใช้ เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น

2) สาขาอุตสาหกรรมและ หัตถกรรม (ด้านการผลิตและการบริโภค) หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูป ผลผลิต เพื่อชะลอการนำเข้าสู่ตลาด เพื่อแก้ปัญหา ด้านการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็น ธรรมอันเป็นขบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่ง ตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิตและการ จำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่ม ของกลุ่มโรงงานยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

3) สาขาการแพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกันและ รักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชน สามารถพึ่งตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้

4) สาขาการจัดการทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถ เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ พัฒนา และใช้ประโยชน์จากคุณค่า ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล และยั่งยืน

5) สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการด้าน การสะสมและบริหารกองทุนและธุรกิจในชุมชน ทั้ง ที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์เพื่อเสริมชีวิตความเป็น อยู่ของสมาชิกในชุมชน

6) สาขาสวัสดิการ หมายถึง ความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกัน

คุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

7) สาขาศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ เป็นต้น

8) สาขาการจัดการ หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ทั้งขององค์กรชุมชน องค์กรทางศาสนา องค์กรทางการศึกษา ตลอดทั้งองค์กรทางสังคมอื่น ๆ ในสังคมไทย เช่น การจัดการองค์กรของกลุ่มแม่บ้าน ระบบผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน การจัดการ ศาสนสถาน การจัดการศึกษาตลอดทั้งการจัดการเรียนการสอน เป็นต้น กรณีของการจัดการศึกษาเรียนรู้ นับได้ว่าเป็นภูมิปัญญาสาขาการจัดการที่มีความสำคัญ เพราะการจัดการศึกษาเรียนรู้ที่ดี หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ พัฒนา และถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาไทยที่มีประสิทธิภาพ

9) สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถผลิตผลงานเกี่ยวกับด้านภาษา ทั้งภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาและการใช้ภาษา ตลอดทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท

10) สาขาศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถประยุกต์ และปรับใช้หลักธรรม คำสอนทางศาสนา ความเชื่อและประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติ ให้บังเกิดผลดีต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม เช่น การถ่ายทอดหลักธรรมทางศาสนา การบวชป่า การประยุกต์ประเพณีบุญประเพณีชาวนา เป็นต้น

2.3.2 การจำแนกสาขา (ประเภท) ภูมิปัญญาเพื่อจัดหมวดหมู่ตามอัตตประโยชน์การจำแนกสาขา (ประเภท) ภูมิปัญญาตามวัตถุประสงค์นี้ได้กำหนดภูมิปัญญาไว้ 5 ประเภท คือ ภูมิปัญญาเพื่อการยังชีพ เพื่อการพิทักษ์ชีวิตและทรัพย์สิน การพิทักษ์ฐานะและอำนาจ การจัดการเพื่อสาธารณประโยชน์ และภูมิปัญญาที่เป็นการสร้างสรรค์พิเศษ แต่ละประเภทอาจจำแนกย่อยได้นานาประการ แตกต่างกันไปตามกลุ่มชนตามกาล

และสถานที่ กล่าวคือ

1) ภูมิปัญญาเพื่อการยังชีพ ภูมิปัญญาเพื่อการยังชีพ มีขึ้นเพื่อการมีชีวิตรอดอยู่อย่างมีความสุขสบายตามอัตภาพ เป็นภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับการเสาะหาปัจจัยพื้นฐานในการยังชีพของสังคมปฐมฐาน ยุคที่มนุษย์เสาะหาปัจจัยด้วยวิธีเก็บเกี่ยวและการใช้แรงงาน ได้แก่ วิธีทำมาหากิน วิธีเสาะหาและจัดการเกี่ยวกับปัจจัย 4 คือ ที่อยู่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค เป็นต้น ภูมิปัญญาเหล่านี้ค่อย ๆ เพิ่มพูนงอกงามขึ้นจนดูประหนึ่งเป็นสิ่งสามัญ เช่น

1.1) ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับการทำมาหากิน เริ่มตั้งแต่ภูมิปัญญาเก็บเกี่ยว เช่น ภูมิปัญญาการหาของป่าล่าสัตว์ ตีผึ้ง การทำและใช้เครื่องจับสัตว์บก สัตว์น้ำ เช่น นก ปลา เสือ ช้าง ภูมิปัญญาเหล่านี้ค่อยพัฒนาขึ้นเป็นอาชีพ มีรูปแบบของเครื่องมือเครื่องใช้เฉพาะตัวเฉพาะถิ่นขึ้น เช่น หน้าไม้ แร้ว ไช เซงเลง หลุด ภูมิปัญญาในการเลือกพันธุ์ข้าวทำนา การไถ คราด หว่าน ดำ เป็นต้น

1.2) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย เช่น การสร้างบ้านเรือนแบบเครื่องผูก ภูมิปัญญาการเลือกใช้วัสดุ วิธีเย็บ ผูกมัด ถัก ริม ผูกเงื่อน คาดแหล่ บ้านเรือนแบบเครื่องสับวิธีตามไม้ต่อไม้ การเข้าลิ้น ใช้สลัก บากประกบ วิธีต่อเรือนเชื่อมพื้นระเบียงกับเรือนใหญ่ โดยใช้ "ค้ำคาวห้อยหัว" จากประสบการณ์ที่แท้จริงทำให้บรรพบุรุษชาวใต้พบว่าไม้กันเกรา หรือตำเสา เนื้อแข็งทนทานใช้ทำเครื่องเรือนดีแต่ถ้ามีตาเนื้อในไม้จะรับน้ำหนักไม่ได้จะเปราะและหักง่ายจึงห้ามนำไม้ตำเสาทำรอด ตง ชื่อ แต่เหมาะมากที่จะใช้ทำเสาหรือวางในแนวอื่น บางท้องถิ่นจึงเรียกไม้ชนิดนี้ว่าไม้ "ทำเสา" ตามคุณลักษณะเฉพาะ ดังนี้ เป็นต้น

1.3) ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมโภชนาการ ได้แก่ ภูมิปัญญาในการเลือกสรรอาหาร วิธีปรุง และวิธีถนอมอาหาร เช่น ชาวชนบทรู้ว่าวิธีจะนำดินกล้วยเถื่อนมาบรีโศด ต้องบั่นส่วนยอดของกล้วยทิ้งเสียก่อนแล้วรอนจนกว่ายางหรือน้ำในลำต้นไหลลงสู่โคนหรือเหง้าจนหมด จึงจะ

บ้านส่วนล่างมีเขื่อนนั้นยางจะขังอยู่ทั่ว หยวกกล้วยจะขม ภูมิปัญญาอันนี้บางครั้งถูกนำมาหลอกกันเล่นว่าใครไปตัดต้นกล้วยเถื่อนถ้าไม่รู้คาถาจะได้หยวกกล้วยขมทุกราย ชาวใต้สอนกันว่าอย่าแต่งงานกับหญิงที่ “เนิงปูหลังไม่แดง” ซึ่งแสดงว่าหญิงนั้นปรุงอาหารไม่เป็น เพราะวิธีเนิงปูให้อร่อยต้องวางปูหายขึ้นเพื่อให้ น้ำหวานในเนื้อปูไม่ออกจากเนื้อ เมื่อวางหายขึ้นหลังของปูที่เนิงสุกแล้วจะต้องแดง ดังนี้ เป็นต้น

1.4) ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่ม ได้แก่ ภูมิปัญญาในการนำสิ่งต่าง ๆ มาปกปิดร่างกายให้อบอุ่น เช่น ภูมิปัญญาในการทำหมอนเป็นเครื่องมือทอเปลือกไม้ทำเป็นผ้า การทำและใช้แวตดินเผาเพื่อปั้นฝ้าย การคิดทำพื้มและกีสำหรับงานทอ ภูมิปัญญาในงานถักร้อยปักชุน ภูมิปัญญาในการย้อมสี การประดิษฐ์ลวดลาย การจำแนกด้วยรูปแบบเพื่อการใช้สอยเฉพาะกิจ เช่น ผ้าซีกอวาม ผ้าเตี่ยว ผ้ากรบพระ ผ้าห่อหมาก ผ้าห่อพวย ผ้าห่อแคะ ผ้าเช็ดปาก เหล่านี้เป็นต้น

1.5) ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับยา รักษาโรค ได้แก่ การนำสมุนไพร สัตว์ แร่บางชนิดมาใช้เป็นตัวยา การผสมยา วิธีปรุงยา การใช้ยา เช่น ภูมิปัญญาในการนำไม้ตำเสามาใช้เป็นยารักษาโรค ยาอายุวัฒนะ แก้หืด ไอ ริดสีดวง ไข้จับสั่น แก้เลือดลม เชื่อกันว่าน้ำผึ้งที่ได้จากผึ้งที่กินดอกเสาวจะมีรสขมเจือ ใช้เป็นอายุวัฒนะมีสรรพคุณเป็นเลิศ เป็นต้น

2) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการพิทักษ์ชีวิตและทรัพย์สิน

ผู้คนทุกหมู่เหล่าต่างพยายามจะให้ตนมีชีวิตที่ยืนมั่นคง จึงทุ่มเทใช้สติปัญญาและสิ่งอำนวยความสะดวกและสิ่งเอื้ออำนวยต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุตามความต้องการอันนี้ อาจจำแนกภูมิปัญญาชาวบ้านประเภทนี้เป็นกลุ่มย่อยได้ ดังนี้

2.1) ภูมิปัญญาการพึ่งตนเอง ภูมิปัญญาเบื้องต้นในการพิทักษ์ปกป้องชีวิตและทรัพย์สินคือการพึ่งตนเอง ความพยายามที่จะบำรุงรักษาและเพิ่มขีดความสามารถในการใช้อวัยวะของตนให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการดิ้นรนต่อสู้ รวมทั้ง

ให้ได้ทายาทที่สามารถพึ่งตนเองและเป็นที่พักของครอบครัวได้ ผู้เป็นบิดามารดาจึงใช้ภูมิปัญญานานาประการในการบริหารลาภในครอบครัวให้คลอออกมา มีอาการครบ 32 ประการ แล้วบำรุงความคล่องแคล่วแข็งแรงในการใช้มือ ใช้เท้า ใช้สมอง หู ตา จมูก และประสาทสัมผัสอื่น ๆ เพื่อปกป้องรักษาชีวิต มีการสร้างและใช้ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการจับและเอาชนะสัตว์ร้ายสัตว์ใหญ่ ผูกภูมิปัญญาในการแบก หาม ทาบ คอน ให้ได้งานมากแต่ไม่เสียสุขภาพ เช่น ภาษิตว่า “ทาบดีกว่าคอน” หรือ “อย่าแบกหามงานจนเสียเข่น” (เสียเข่นหมายถึง พิกลพิการ) หรือ การเสริมภูมิปัญญาและความกล้าให้ผู้ชายเป็น “ชายชาติตรี” เป็นต้น

จากคติชาวใต้โบราณที่ว่าถ้าผู้ชายจะไปขอลูกสาวเขาเป็นเมีย บิดามารดาฝ่ายเจ้าสาวจะถามว่า “รำโนราเป็นไหม ลักควายเป็นไหม” ถ้าไม่เป็นทั้ง 2 อย่างจะไม่ยอมยกลูกสาวให้ เพราะแสดงว่าเป็นคนที่ไม่มีความรู้ภูมิปัญญาในการพิทักษ์ชีวิตและทรัพย์สินจะเป็นที่พึ่งพาของครอบครัวได้ยาก

2.2) ภูมิปัญญาการหลบเลี่ยงอันตราย เช่น ภูมิปัญญาของชาวบ้านที่สามารถสังเกตการแปรปรวนของสภาพดินฟ้าอากาศครุ่ว่าจะเกิดฝนหนัก ลมแรง ทะเลบ้า ฟ้าคะนอง น้ำท่วมใหญ่ เกิดภัยแล้ง ไฟป่า หรือภูมิปัญญาในการโค่นไม้ใหญ่โดยสามารถบังคับให้ล้มพาดในทิศทางที่ต้องการได้ การนำความรู้เรื่องเวลานอน เวลาออกหากินของสัตว์แต่ละชนิดมาช่วยในการเดินทางให้ปราศจากอันตราย ชาวใต้มีภาษิตสอนใจว่า “เข้าแค่นายเหมือนเสือกอด” เป็นภูมิปัญญาว่าการอยู่ใกล้นายนั้นไม่ต่างกับการอยู่ในกงเล็บเสือ เป็นต้น

2.3) ภูมิปัญญาการรวมพลังและการพึ่งพา เช่น ภูมิปัญญาการ “ลาดเทวน” คือ ร่วมกลุ่มเกณฑกันรับผิดชอบลาดตระเวน ดูแลป้องกันชีวิตและทรัพย์สินของหมู่บ้าน ภูมิปัญญาการร่วมแรงแบ่งประโยชน์ เช่น การทำนารวม การทำสวนรวม คือร่วมกันทำนาหรือทำสวนในที่แปลงเดียวกันทุกคนที่ทำมีสิทธิ์เก็บกิน เป็นการสร้างจิตสำนึกร่วมกันทำร่วมกันใช้

ชาวภาคใต้มีภูมิปัญญานานับการในการปมเพาะให้กลุ่มบุตรกุลธิดา มีวัฒนธรรมการรู้จักสามัคคีอันจะยังผลสู่กันพิทักษ์ชีวิตและทรัพย์สินในระยะยาวอย่างมั่นคง เช่น วัฒนธรรมการยื่นข้าวยื่นแกงให้แก่เพื่อนบ้าน การมีคติว่า “กินข้าวอย่าให้หมดหม้อจะขวัญข้าว” หมายถึงว่าจะต้องหุงข้าวให้กินไม่หมดมีเหลือค้ำงหม้อไว้เสมอ เพื่อมีญาติมิตรเดินทางมาพักอาศัยจะได้รับรองได้ทันที คนเฒ่าคนแก่ชาวใต้สอนว่าหญิงชายใด “ตักน้ำใส่เพลิงหลา” (ตักน้ำใส่เพลิงซึ่งเป็นภาชนะดินเผาที่วางไว้ตามศาลา) เป็นผู้มีน้ำใจประเสริฐ วางใจได้ทุกประการเพราะเปี่ยมด้วยความเมตตาอารี โดยไม่หวังผลตอบแทน ตลอดจนการร่วมแรงลงแขกในประเพณี “ออกปาก - กินหวาน” เพื่อช่วยกันทำกิจที่เกินกำลังตนและที่ตรงเร่งด่วน เช่น ออกปากหามเรือลากเรือ ออกปากโกนขาเก็บข้าวหอบข้าว เป็นต้น

2.4) ภูมิปัญญาการทำและใช้ศาสตราวุธ ความจำเป็นในการพิทักษ์ชีวิตและทรัพย์สินทำให้ชาวภาคใต้เกิดภูมิปัญญาการทำและใช้อาวุธขึ้นอย่างพิสดาร เช่น การทำและใช้พร้าจะโหนง นอกจากจะคิดรูปแบบให้ใช้งานลับฟันเขียดเหลาอย่างมิดตัวไปแล้ว ได้เสริมแต่งส่วนที่จะใช้ทำร้ายคู่ต่อสู้เพื่อให้เกิดผลหนักเบาต่างกันตามโทษานุโทษ กล่าวคืออาจเลือกใช้ส่วนสันพร้าหวดฟาดเพียงเพื่อตักเตือนขึ้นต้น หรือเลือกใช้ส่วนจะงอยตรงปลายสันเฉพาะสับหน้าผากฝากรอยแผลเป็นไว้ให้รู้จักหลบจำเป็นชั้นปราบ หรือใช้นิ้วเท้าหนีบปลายพร้าพร้อมกับมือข้างที่ถนัดกำด้ามพร้ากระชับแน่นหันด้ามคมหาคู่ต่อสู้ปรีเข้าหาโดยเร็วและเตะตัวตีปลายมีดเพื่อเสริมแรงฟันตรงส่วนท้องหรือลำคอแล้วเขียดเข้าจนตายเป็นชั้นปราบอย่างเด็ดขาด ภูมิปัญญาเหล่านี้รู้กันดีในบรรดาชายชาตินักเลงภาคใต้ในอดีต ภูมิปัญญาในการทำกริชแบบตระกูลปัตตานีและแบบตระกูลสงขลา ทั้งรูปแบบพิเศษ เทคนิควิธีการผสมเนื้อเหล็ก การอาบน้ำยาพิษ การทำให้ได้สัดส่วนต้องตามโฉลกของเจ้าของ การผสมเนื้อเหล็กและชุบตีให้ได้อาวุธที่เหนียวคม แกร่ง มีรูปทรงและลวดลายได้มงคลลักษณะตามคติความเชื่อ ล้วน

เป็นภูมิปัญญาทั้งในแง่เทคโนโลยีและในแง่หลักจิตวิทยา ซึ่งจะพบว่ามีย่างพิศดารในกริช มีดบาดและ มีปลายุคียง มีดชายธง มีดหางไก่ หรือมีดเดือยไก่ เป็นต้น นับว่าภาคใต้ในอดีตเป็นดินแดนที่มีวัฒนธรรมการทำและการใช้อาวุธประเภทพกพาติดตัวที่หลากหลายแห่งหนึ่ง และยังมีคติหลงเหลือมาจนถึงปัจจุบัน

2.5) ภูมิปัญญาการดูแลบำรุงรักษาชีวิตและทรัพย์สิน ในส่วนที่เกี่ยวกับการดูแลบำรุงรักษาชีวิต ชาวใต้ให้ความสำคัญต่อสตรีและเด็กเป็นพิเศษ จึงปรากฏในคติความเชื่อที่มุ่งคุ้มภัยหญิงมีครรภ์และทารกในครรภ์นานาประการ เช่น ห้ามหญิงมีครรภ์นั่งขวางบันได นั่งขวางประตู ห้ามลงจากบันไดกลางคืน ฯลฯ ครั้นโตขึ้นเพศหญิงจะได้รับการดูแลเป็นพิเศษตามวัฒนธรรมการ “หวงลูกสาว” ฯลฯ ส่วนภูมิปัญญาการบำรุงรักษาทรัพย์สินอื่น ๆ ก็มีหลากหลาย เช่น ภูมิปัญญาการ “ทำตาทนา” (เครื่องหมายหรือรอยตำหนิ) ประจำทรัพย์สิน การใช้ “เหลาะ” ผูกคอสัตว์เลี้ยงที่ปล่อยทุ่งให้สัญจรและสมจรกันได้อย่างเสรี เช่น เหลาะแขวนคอวัว ควาย ช้าง ม้า แต่ละอันจะมีเสียงต่างกัน เมื่อสัตว์เดินเสียงเหลาะจะดังทำให้รู้ได้ว่าสัตว์เลี้ยงตัวใดอยู่ ณ ที่ใด ภูมิปัญญาการจัดเก็บอาหารโดยใช้เครื่อง “ลอยเล” (มีส่วนขังน้ำล้อมโดยรอบ) เพื่อกันมดแมลง หรือภูมิปัญญาการ “ทำปลา” ไว้เหนื่อเตาไฟเพื่อเก็บถนอมอาหารโดยวิธีรมควัน หรือคำประกาศในวรรณกรรมท้องถิ่นที่ว่าถ้าใครนอนอ่านจะถูกงูกัด จะตกนรก เป็นต้น

3) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการสร้างและพิทักษ์ฐานะและอำนาจ

ผู้คนทุกหมู่เหล่าย่อมอาศัยฐานะและอำนาจเพื่อช่วยในการดำรงชีวิต ทั้งนี้ย่อมแตกต่างกันไปตามโครงสร้างของสังคม ชีตจำกัดของการศึกษา ชีตความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและยุคสมัย

ภูมิปัญญาการสร้างและพิทักษ์ฐานะและอำนาจมีทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และตำแหน่งหน้าที่ อาจจำแนกได้ดังนี้

3.1) ภูมิปัญญาการสร้างและขยายฐานอำนาจ ภูมิปัญญาที่เด่นชัดของชาวใต้ในอดีตคือ ขยายจำนวนวงศ์ญาติญาติให้ได้มาก ๆ เพื่อจะได้พวกพ้องพ้องและเพิ่มแรงงาน เริ่มแต่การมีภรรยาหลาย ๆ คน การผูกน้ำใจผู้อื่นด้วยวัฒนธรรมชายชาตินักเลง คือทำตนให้เป็นที่เชื่อถือได้ด้วยเมตตาธรรม เอื้ออารี กล้าได้กล้าเสีย แข็งแกร่ง กล้าหาญ เดียวขาด และยุติธรรม ภูมิปัญญาที่เด่นชัดคือ การผูกเกลอ การทอดแหง และการผูกคอง ดึงได้กล่าวมาแล้ว

3.2) ภูมิปัญญาการรักษาฐานะและอำนาจ จำแนกเป็น 2 ลักษณะ คือ

3.2.1) การบำเพ็ญบุญบารมีเพื่อผดุงอำนาจวาสนา เป็นภูมิปัญญาที่อาศัยหลักคุณธรรม โดยให้กระทำแต่กรรมดี ประพฤติดี มีสัมมาอาชีพ บำเพ็ญบุญกุศล เป็นคนมีน้ำใจ ใช้ภูมิปัญญาพัฒนาคุณภาพงาน มีความซื่อสัตย์สุจริต ภูมิปัญญาที่ช่วยบ่มเพาะให้กุลบุตรกุลธิดาเป็นคนขยัน สุขุม อุตุน ประณีต ซึ่งส่วนหนึ่งจะปรากฏในงานช่างฝีมือ เช่น งานถักทอ จักสาน ปั่น แกะสลัก เติล ภาเคลา กลึง ตลอดจนภูมิปัญญาที่เป็นการศึกษาจิตใจและอารมณ์ บำรุงสติปัญญา โดยอาศัยศิลปกรรม และชนบประเพณีเป็นเครื่องบ่มเพาะ เช่น ภูมิปัญญาที่ปรากฏในบทเพลงกล่อมเด็กที่เป็นภาษิตคำสอนว่า “นอนสูงให้นอนคว่า นอนต่ำให้นอนหงาย” ภูมิปัญญาที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่น เป็นต้น

3.2.2) การเสริมศรัทธา บารมี ภูมิปัญญาการรักษาฐานะและอำนาจลักษณะนี้ส่วนมากจะมีโทษลักษณะผสมอยู่ เพราะมักเป็นไปในทางแข่งขันเพื่อหาทางขำนะผู้อื่น เช่น ภูมิปัญญาการทำและใช้ “ยาสั่ง” อุบายในการใช้เวทมนตร์คาถาและเครื่องรางของขลัง มาช่วยเสริมสร้างศรัทธาหรือภูมิปัญญาที่ปรากฏใน “ประเพณีโจร” เป็นต้น

เนื่องจากองค์ความรู้ส่วนนี้มีการนำเอา “อวิชา” มาแปลงใช้เพียงให้ได้ประโยชน์ฝ่ายตน จึงนับเป็นภูมิทัศน์หา หรือดักฤศณา เป็นปัญญาดำ

มากกว่าจะเป็นภูมิปัญญาบริสุทธิ์

4) ภูมิปัญญาการจัดการเพื่อสาธารณประโยชน์ ภูมิปัญญาในกลุ่มนี้ คือ ภูมิปัญญาที่ก่อให้เกิดประโยชน์ร่วมกันมีนานาลักษณะ เช่น การร่วมกันกำหนดทางสัญจรระหว่างหมู่บ้าน เรียกว่า “ทางลา” หรือ “ทลา” หรือ “ลา” การกำหนดให้มีทางสาธารณะระหว่างที่ไร่นาเพื่อเป็นทางเดินสัตว์เลี้ยง ลำเลียงพืชผล หรือเป็นทางส่งน้ำระบายน้ำ เรียกว่า “ทางนวนน” หรือ “ทางหมอน” หรือ “ที่หมอน” ห้ามผู้ใดกักกันถือครองหรือการร่วมกันสร้าง “ศาลากลางหน” เพื่อเป็นที่หลบแดดกำบังฝนและหยุดพักแรมของคนเดินทาง ภูมิปัญญาการเลี้ยงรับรองแขกหรือหม่อมมาก หรือเมื่อมีกิจกรรมที่เป็นส่วนรวมด้วยการ “ยกหมรับ” หรือการนำ “ข้าวหม้อแกงหม้อ” มาร่วมกันเลี้ยงดู การขนทรายเข้าวัดและหาเงินบำรุงศาสนาโดยอาศัยประเพณี “ก่อเจดีย์ทราย” เป็นต้น

5) ภูมิปัญญาที่เป็นการสร้างสรรคพิเศษ ภูมิปัญญาในกลุ่มนี้ หมายถึง สิ่งที่เป็นปัญญาชนชาวบ้านใช้วิสัยทัศน์ หรือ ญาณทัศนะเฉพาะตัว สรรคสร้างขึ้นต่างจากกลุ่มอื่น ๆ ที่กล่าวมาแล้ว อาจเป็นทัศนะส่วนตัวที่ลึกซึ้งและแยบยลยิ่ง เช่น ภูมิปัญญาที่ให้ตระหนักว่านักปราชญ์เป็นทรัพย์ากรบุคคลที่มีค่ายิ่ง รวมทั้งภูมิปัญญาการเปรียบเทียบให้ประจักษ์ซึ่งปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้เรื่อง “พญาฉัตรัน” ฉบับวัดบ้านนาเดิม อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี “พราหมณ์หนึ่งเล่าฆ่าเสียณเจ้าให้มรณาสัญ ไม่เท่าฆ่าเนรองค์เดียวเหนียวธรรม บาบอันจกรจ้เท่าจงเข้าใจ เนรน้อยพันหนึ่ง ฆ่าเสียให้ถึง ชีวิตบรลย เท่าฆ่าภิกษุผู้ครองวินัยแต่ องค์เดียวไซร์ บาบได้เสมอกัน ภิกษุพันหนึ่ง ฆ่าเสียให้ถึง ลิ่นชีพอาสัญ ฆ่าเจ้าอาราม ผู้ครองพรตธรรม แต่องค์เดียวนั้น บาบตั้งนี้ฆ่า เจ้าอาราม ก็บอกแต่ตาม โดยความสัจจา ถึงพันหนึ่งเล่า เท่าถึงมรณา เหมือนหนึ่งมีงฆ่านักปราชญ์คนเดียว” หรือ ภูมิปัญญาในการแต่งวรรณกรรมเรื่องภูมิปัญญาการวิพากษ์วิจารณ์ผู้คนและสังคม โดยอาศัยการ “ร้องเรือ” หรือ ร้องเพลงกล่อมเด็ก หรือแต่งเป็นนิทาน เป็นต้น

2.4 ทำไมต้องสืบสานภูมิปัญญา

เหตุผลสำคัญที่ต้องสืบสานภูมิปัญญาก็เพราะว่า ภูมิปัญญามีคุณค่าและความสำคัญยิ่งต่อชุมชนและสังคม ในรูปลักษณะต่าง ๆ เช่น ช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่นมั่นคงสร้างความภาคภูมิใจ และศักดิ์ศรีเกียรติภูมิแก่คนไทย สามารถปรับประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางศาสนา มาใช้กับวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสม สร้างความสมดุลระหว่างคนกับสังคมและธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน และช่วยเปลี่ยนแปลงปรับปรนวิถีชีวิตของคนไทยให้เหมาะสมได้ตามยุคสมัย เป็นต้น

คุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาในรูปลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นมีสาระสำคัญโดยสังเขปดังนี้

2.4.1 ช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง

พระมหากษัตริย์ไทยทรงใช้ภูมิปัญญาในการสร้างชาติ สร้างความเป็นปึกแผ่นของประเทศมาโดยตลอด ตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย พ่อขุนรามคำแหงมหาราช พระองค์ทรงปกครองประชาชนด้วยพระเมตตาแบบพ่อปกครองลูก ผู้ใดประสบความสำเร็จก็สามารถมาตีระฆังแจ้งความเดือดร้อนขอรับพระราชทานความช่วยเหลือ ทำให้ประชาชนมีความจงรักภักดีต่อพระองค์ต่อประเทศชาติ ร่วมกันสร้างชาติบ้านเมืองจนเจริญรุ่งเรืองได้เป็นปึกแผ่น

สมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระองค์ทรงใช้ภูมิปัญญาของพระองค์เองทรงกระทำยุทธหัตถีจนชนะข้าศึกศัตรู และทรงประกาศอิสรภาพกอบกู้เอกราชชาติไทยคืนมาได้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช รัชกาลปัจจุบัน พระองค์ทรงใช้ภูมิปัญญาสร้างคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติและเหล่าพสกนิกรมากมายเหลือคณานับ ทรงใช้พระปรีชาสามารถแก้ไขวิกฤตการณ์ทางการเมืองภายในประเทศจนรอดพ้นภัยพิบัติหลายครั้ง พระองค์ทรงมีพระปรีชาสามารถหลายด้าน แม้แต่ด้านการเกษตร พระองค์ทรงพระราชทานทฤษฎีใหม่ให้แก่พสกนิกร

ด้านการเกษตรแบบผสมผสานและยั่งยืน พื้นฟูสภาพแวดล้อมยังความสงบร่มเย็นของประชาชนให้กลับคืนมา

2.4.2 สร้างความภูมิใจ และศักดิ์ศรีเกียรติภูมิแก่คนไทย

คนไทยในอดีตมีความสามารถเป็นที่ปรากฏในประวัติศาสตร์จำนวนมาก เป็นที่ยอมรับของนานาชาติอารยประเทศ เช่น นายขนมต้มเป็นนักมวยไทยที่มีฝีมือเก่งในการชกมวยตะวันตกทุกคน ทุกท่าที่เป็นแม่ไม้มวยไทย สามารถชกมวยไทย จนชนะพม่าได้ถึงเก้าคนสิบคนในคราวเดียวกัน แม้ในปัจจุบันมวยไทยถือเป็นภูมิปัญญาด้านศิลปะการป้องกันตัวชั้นเยี่ยม เป็นที่นิยมฝึกและแข่งขันในหมู่คนไทยและคนต่างประเทศ ปัจจุบันมีค่ายมวยไทยอยู่ทั่วโลก ชาวต่างประเทศที่ได้ฝึกมวยไทยมีความภาคภูมิใจในการชกติกามวยไทย เช่น การไหว้ครูมวยไทย การใช้คำสั่งในการชกเป็นภาษาไทยทุกคำ เช่น การใช้คำว่า “ชก” “แยก” การนับ “หนึ่ง ถึง สิบ” เป็นต้น ถือเป็นมรดกภูมิปัญญาไทยที่น่าภาคภูมิใจยิ่ง

นอกจากนี้ภูมิปัญญาไทยที่โดดเด่นยังมีอีกมากมาย ยกตัวอย่างเพิ่มเติมพอสังเขป เช่น มรดกภูมิปัญญาไทยทางภาษาและวรรณกรรม คนไทยมีอักษรไทยเป็นของตนเองมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย และวิวัฒนาการมาจนถึงปัจจุบัน เป็นภาษาที่มีทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน สามารถผันเสียงได้มากที่สุด ภาษาหนึ่งของโลกและยังใช้เป็นภาษาราชการของไทยด้วย วรรณกรรมไทยถือว่าเป็นวรรณกรรมที่มีความไพเราะได้อรชรสครบทุกด้าน วรรณกรรมหลายเรื่องเป็นที่ยอมรับของนานาชาติ จนกระทั่งได้รับการแปลเป็นภาษาต่างประเทศหลายภาษา

ภูมิปัญญาด้านอาหาร อาหารไทยเป็นอาหารที่มีความหลากหลายในรสชาติทั้งอาหารคาวและหวาน ปรุงง่าย รสอร่อยถูกปากทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ พืชที่ใช้ปรุงอาหารส่วนใหญ่เป็นพืชสมุนไพรที่หาได้ง่ายในท้องถิ่นและราคาถูก นอกจากมีรสอร่อยแล้วยังมีคุณค่าทางโภชนาการและยังสามารถป้องกันโรคได้หลายชนิด พืชที่ใช้

ประกอบอาหารที่เป็นพืชสมุนไพร เช่น ตะไคร้ ขิง ข่า กระชาย ใบมะกรูด ใบโหระพา ใบกระเพรา กระวาน กานพลู ดีปลี มะพร้าว เป็นต้น

2.4.3 สามารถปรับประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางศาสนามาใช้กับวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสม

คนไทยยอมรับนับถือศาสนาพุทธเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ยังมีศาสนาอิสลาม ศาสนาคริสต์ และศาสนาอื่น ๆ โดยได้นำหลักธรรมคำสอนทางศาสนาไปปรับใช้ในวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสม ทำให้คนไทยเป็นผู้อ่อนน้อมถ่อมตน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ประณีประนอม รักสงบ ใจเย็น มีความอดทน ให้อภัยแก่ผู้สำนึกผิด ดำรงวิถีชีวิตอย่างเรียบง่ายปกติสุข ทำให้คนไทยในชุมชนพึ่งพากันได้ถึงแม้จะอดอยากเพราะแห้งแล้งแต่ไม่มีใครอดตาย เพราะเป็นที่พึ่งกันแบ่งปันกันแบบ “พริกบ้านเหนือเกลือบ้านใต้” เป็นต้น ทั้งหมดนี้สืบเนื่องมาจากหลักธรรมคำสอนของศาสนาที่คนไทยเคารพนับถือ เป็นการใช้อนุญาตมในการประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางศาสนามาใช้กับวิถีชีวิตประจำวันนั่นเอง

2.4.4 สร้างความสมดุลระหว่างคนกับสังคมและธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน

ภูมิปัญญาไทยมีความเด่นชัดในการยอมรับนับถือ และให้ความสำคัญแก่คน สังคม และธรรมชาติอย่างยิ่ง มีเครื่องชี้ที่แสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนมากมาย เช่น ประเพณีไทย 12 เดือนตลอดปีล้วนเคารพคุณค่าของธรรมชาติ เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีการลอยกระทง เป็นต้น ประเพณีสงกรานต์เป็นประเพณีที่ทำในฤดูร้อน อากาศร้อน กำลังต้องการความเย็น จึงมีการรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่เพื่อแสดงความเคารพและขอพร เป็นวันแห่งครอบครัวญาติพี่น้องได้พบปะกันด้วยความรักความอบอุ่น

ประเพณีลอยกระทง คุณค่าอยู่ที่การบูชาและเคารพบุญคุณของน้ำที่หล่อเลี้ยงชีวิตของคนพืชและสัตว์ ซึ่งใช้น้ำทั้งการบริโภคและอุปโภค ในวันลอยกระทงจึงเป็นวันแห่งการเคารพบูชา ระลึกถึงคุณของน้ำ ทำความสะอาดแม่น้ำ ลำธาร จาก

ตัวอย่างข้างต้นล้วนเป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสังคมและธรรมชาติทั้งสิ้น

ในการรักษาป่าให้ต้นน้ำลำธารได้ประยุกต์ให้มีประเพณีการบวชป่า ให้คนเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ธรรมชาติ สภาพแวดล้อม ยิ่งความอุดมสมบูรณ์แก่ต้นน้ำลำธารพลิกฟื้นกลับคืนมาได้มาก

อาชีพการเกษตรเป็นอาชีพหลักของคนไทย ที่คำนึงถึงความสมดุลของคน สังคม และธรรมชาติ โดยทำแต่น้อยพออยู่พอกิน แบบ “เอ็ดอยู่เอ็ดกิน” (พอทองดี นันทะ) เมื่อเหลือกินก็แจกญาติพี่น้อง เพื่อนบ้านใกล้เคียง นอกจากนี้ยังนำไปแลกเปลี่ยนกับสิ่งของอย่างอื่นที่ตนไม่มี เมื่อเหลือใช้จริง ๆ จึงจะขาย อาจกล่าวได้ว่าเป็นการเกษตรแบบ “กิน - แจก - แลก - ขาย” ทำให้คนในสังคมได้ช่วยเหลือเกื้อกูล แบ่งปันกัน เคารพนับถือกัน เป็นญาติกัน ทั้งหมู่บ้าน จึงอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีความสัมพันธ์กันแนบแน่น ธรรมชาติไม่ถูกทำลายไปมาก เนื่องจากทำพออยู่พอกินไม่โลภมากและทำลายมากเหมือนในปัจจุบัน ถือเป็นภูมิปัญญาสร้างความสมดุลระหว่างคนกับสังคมและธรรมชาติให้อยู่ร่วมกันได้อย่างยั่งยืน

2.4.5 ช่วยเปลี่ยนแปลงปรับปรุงวิถีชีวิตของคนไทยให้เหมาะสมได้ตามยุคสมัย

แม้ว่ากาลเวลาจะเปลี่ยนไปอย่างไร ความรู้สมัยใหม่จะหลั่งไหลเข้ามามาก แต่ภูมิปัญญาไทยก็สามารถปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับยุคสมัย เช่น การรู้จักนำเครื่องยนต์มาติดตั้งกับเรือใบพัดเป็นหาง ช่วยให้สามารถวิ่งได้เร็วขึ้น เรียกว่าเรือหางยาว การรู้จักทำการเกษตรแบบผสมผสานสามารถพลิกฟื้นธรรมชาติให้อุดมสมบูรณ์คืนแทนสภาพป่าเดิมที่ถูกทำลายไป การรู้จักใช้ภูมิปัญญาในการออมเงินสะสมทุนตามแบบสมัยใหม่ ให้สมาชิกกู้ยืมเพื่อปลดปล่อยหนี้สินและจัดสวัสดิการแก่สมาชิก จนชุมชนมีความมั่นคง เข้มแข็ง สามารถช่วยตนเองได้หลายร้อยหมู่บ้านทั่วประเทศ

เมื่อป่าถูกทำลายเพราะตัดโค่นเพื่อปลูกพืชชนิดเดียวตามภูมิปัญญาสมัยใหม่ที่หวังรวย แต่ในที่สุดก็ขาดทุนและมีหนี้สินล้นพ้นตัว สภาพ

แวดล้อมสูญเสียเกิดความแห้งแล้ง คนไทยจึงใช้ภูมิปัญญาในการปลูกป่าด้วยพืชที่กินได้ และใช้สอยประโยชน์จากไม้ได้ด้วย มีพืชสวน พืชป่า ผลไม้ พืชสมุนไพร สามารถมีกินมีใช้ตลอดชีวิตเรียกว่า “วนเกษตร” (วิบูลย์ เข็มเฉลิม)

บางพื้นที่เมื่อป่าถูกทำลาย คนในชุมชนก็ใช้ภูมิปัญญาในการรวมตัวกันเป็นกลุ่มรักษาป่าชุมชนร่วมกันสร้างระเบียบกฎเกณฑ์กันเองให้ทุกคนถือปฏิบัติได้ สามารถรักษาป่าได้อย่างสมบูรณ์ดังเดิม

เมื่อปะการังธรรมชาติถูกทำลาย ปลาไม่มีที่อยู่อาศัย ประชาชนสามารถใช้ภูมิปัญญาสร้าง “อุโมงค์” ขึ้นเป็นปะการังเทียม ให้ปลาอยู่อาศัย วางไข่ และแพร่พันธุ์ให้เจริญเติบโตขยายจำนวนมากดังเดิม ถือเป็นการใช้ภูมิปัญญาช่วยปรับปรนประยุกต์นำมาใช้ตามยุคสมัย

3. จะสืบสานภูมิปัญญาได้อย่างไร

การสืบสานภูมิปัญญา หรือ การสืบสาวและสืบทอดภูมิปัญญาอย่างมีวิธีการ เพื่อให้ภูมิปัญญาคงอยู่และเป็นประโยชน์แก่คนปัจจุบัน พร้อมทั้งจะเป็นฐานรากของการรอกงามสืบต่อไปเบื้องหน้า สามารถทำได้หลายรูปลักษณะ ทั้งส่วนเป็นกระบวนการ เนื้อหาสาระของภูมิปัญญาและผู้สร้างสรรค์ภูมิปัญญาที่เรียกกันว่า ครูภูมิปัญญา หรือ ประชาชนชาวบ้าน กล่าวคือ

3.1 การสืบสานภูมิปัญญาในส่วนที่เป็นกระบวนการและเนื้อหาสาระ

สิ่งที่เราพร้อมกันสมมติเรียกกันว่า “ภูมิปัญญา” นั้น โดยธรรมชาติของมันจะมีองค์ประกอบหลัก 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่เป็น “กระบวนการ” (มรรค หรือ means) ที่ก่อให้เกิดภูมิปัญญาและส่วนที่เป็น “เนื้อหาสาระ” (ผล หรือ ends) การสืบสานภูมิปัญญาทั้ง 2 ส่วนนี้ อาจทำได้หลายวิธี เช่น การสร้างจิตสำนึกให้ตระหนักในคุณค่า การเฝ้าระวังรักษา การศึกษาค้นคว้าวิจัย การใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า และพัฒนาบูรณะฟื้นฟู เป็นต้น ซึ่งอาจทำได้โดยรูปลักษณะของปัจเจกชน และรูปลักษณะของการสนธิกำลังร่วมบูรณาการประสาน

ภารกิจ

3.1.1 การสืบสานภูมิปัญญาในรูปลักษณะของปัจเจกชน

ความสำเร็จของการสืบสานภูมิปัญญาในรูปลักษณะนี้ ปัจเจกชนจะต้องเป็นนักสร้างสรรค์ คือ ต้องเป็นผู้เรียนรู้อย่างเท่าทัน เชื่อมมันด้วยหลักฐานการวิจัย ประชาสัมพันธ์ (ผลงาน) ให้ (ผู้คนทั้งหลาย) ได้รับรู้ ลงมือทำให้ดูให้เห็นเป็นตัวอย่าง และแนวทาง (ให้คนทั้งหลาย) ให้ทำ นำ (ผลงาน) มาวิเคราะห์ วิจารณ์ และส่งเสริมการสร้างสรรคงานส่วนบุคคล

ปัจเจกชนเหล่านั้น จะต้องเป็นผู้สนใจใฝ่ถาม (ใฝ่รู้) จำชัด ปฏิบัติได้ ถ่ายทอดเป็น หรือ เรียนให้รู้ ทำให้ดู และอยู่ให้เห็นว่าเป็นนักสร้างสรรค์

3.1.2 การสืบสานภูมิปัญญาในรูปลักษณะของการสนธิกำลัง

ความสำเร็จของการสืบสานภูมิปัญญาในรูปลักษณะนี้ กลุ่มบุคคลจะต้องมี กัลยาณมิตรต่อกันในการประสานแผน ประสานงาน และประสานใจ ในการร่วมคิดร่วมทำกิจกรรมสำคัญ ๆ ดังเช่น การศึกษาสำรวจ การสร้างความเข้าใจร่วม การประชาสัมพันธ์ (ผลงาน, ภูมิปัญญา) การตั้งกลุ่มสนใจ การจัดกิจกรรมเสริม การให้ความร่วมมือและการใช้ประโยชน์ร่วม เป็นต้น

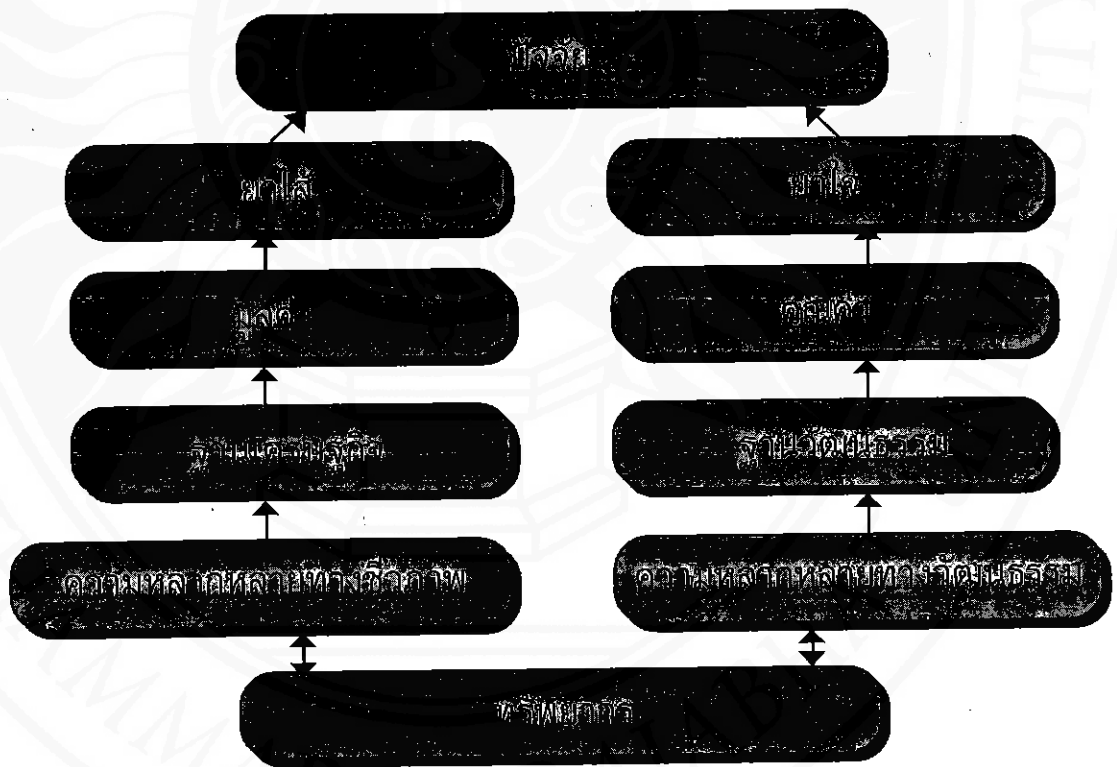
การสืบสานภูมิปัญญาทั้งในส่วนที่เป็นกระบวนการและเนื้อหาสาระ จะต้องตั้งอยู่บนหลักการของความสมดุล ระหว่างความอยู่ได้และอยู่ดีของคน กล่าวคือ เป็นที่รู้เห็นกันได้ทั่วไปว่า ยาวิเศษที่ประชาชนชาวบ้านเสาะหาเป็นองค์ความรู้ใหม่หรือภูมิปัญญาใหม่จะอยู่บนฐานประโยชน์ของมหาชนมากกว่าฐานประโยชน์ของปัจเจกชน และคุณสมบัติของยาวิเศษได้ชื่อว่าเป็นภูมิปัญญา (ท้องถิ่น) นั้น จำแนกได้เป็น 2 สรรพคุณ ได้แก่ “เครื่องยาไล่” และ “เครื่องยาใจ”

ภูมิปัญญาประเภทที่เป็นเครื่องยาไล่ เป็นภูมิปัญญาเพื่อเพิ่มมูลค่าให้แก่ทรัพยากรธรรมชาติหรือความหลากหลายทางชีวภาพหรือทางกายภาพ อันเป็นฐานทางเศรษฐกิจหรือเศรษฐกิจทรัพย์ ส่วนภูมิ

ปัญหาที่เป็นประเภทเครื่องยาใจหรือสรวนใจ เป็น ภูมิปัญญาประเภทช่วยปรุงแต่งคุณค่าด้านจิต วิญญาณของความเป็นคน เป็นภูมิปัญญาที่ค่อนข้าง สลับซับซ้อน และงอกงามเป็นทุนทางวัฒนธรรม ของสังคมนั้น ๆ ภูมิปัญญาประเภทยาไล่และ ประเภทยาใจต่างก็มีความสำคัญด้วยกันแต่ไม่เหมือนกัน ต้องมีจุดศูนย์ถ่วงที่ต่างกันตามแต่กาลเทศะ สภาพ ของชุมชนและแล้วแต่ละเรื่อง ๆ ไป เช่น ชุมชน ปฐมฐานจำเป็นต้องเร่งเสาะสร้างภูมิปัญญาประเภท ยาไล่เป็นสำคัญและต้องรีบขยายผลเป็น “เครื่องยา แผล” ทางกายภาพทุกองคาพยพ เป็นภูมิปัญญาที่ ต้องผ่านการลองผิดลองถูก การพิสูจน์ซ้ำ การ ปฏิบัติซ้ำ จนกว่าจะได้ข้อสรุปเป็นสมมติฐานและ ทดลองกันต่อไป อาจหลายชั่วอายุคน เช่น การ ค้นพบคัมภีร์ “ชันธวิภังคินี” อันเป็นตำราทาง สรีรศาสตร์สัมพันธ์กับกายภาพและทฤษฎีธาตุสี่ และ ทฤษฎีอายุรศาสตร์ของการแพทย์แผนโบราณและ แผนปัจจุบัน ภูมิปัญญาประเภทยาไล่ย่อมคลุมถึง

บทบาทหน้าที่เยียวยาอาการป่วยไข้อันเนื่องจากต้อง รู้จักคุมร้อนคุมหนาว กันลม กันแดด กันฝน สร้าง ความอบอุ่นสมดุลแก่ร่างกายจนเกิดเป็นภูมิปัญญา ด้านเครื่องนุ่งห่มและที่อยู่อาศัย จนกระทั่งเลยไปถึง ให้มีรูปดีรูปงามอันเป็นภูมิปัญญาการใช้เครื่องประดับ บิลันธนาการ ศัตราวุธและศัสตราภรณ์ เป็นต้น ส่วน ภูมิปัญญาประเภทเครื่องยาใจ เป็นยาแก้โรค “หฤทัย ทุกข์” และยาบำรุงจิตวิญญาณมีโครงสร้างเป็น เชิงซ้อน เพราะมีตัวแปรและตัวแทรกซ้อนมากมาย เช่น จริต อารมณ์ อุดมคติ อวิชา จารีต อดติ ฯลฯ ภูมิปัญญาประเภทเครื่องยาใจจึงมักผนวกด้วย คุณธรรมและจริยธรรม เพื่อให้มนุษย์ด้วยกัน เป็น ภูมิปัญญาแห่งความเอื้ออาทรต่อส่วนร่วมมากกว่าส่วนตน โดยอาศัยปรัชญาที่ว่าอยู่ได้อยู่ดี ของปัจเจกชน ย่อมเกิดจากความอยู่ได้อยู่ดีของ ปัจเจกชน ย่อมเกิดจากความอยู่ได้อยู่ดีของโลก ส่วน ความอยู่เด่นของปัจเจกชนคือความหายนะของโลก ความสมดุลอันเนื่องด้วยภูมิปัญญาจึงน่าจะมีแผนภูมิดังนี้

ความอยู่ได้ / อยู่ดีของคน

3.2 การสืบสานครุภูมิปัญญาหรือปราชญ์ชาวบ้าน

ทรัพยากรบุคคล ครุภูมิปัญญาหรือปราชญ์ชาวบ้าน เป็นปัจจัยสำคัญยิ่งที่จะส่งผลให้การสืบสานวัฒนธรรมและภูมิปัญญาบรรลุเป้าหมายเพราะบุคคลเหล่านั้นนอกจากจะเป็นพลังหรือปัจจัยหลักแล้ว ยังเป็นอนุสติหรือแบบอย่างที่ดีงามให้แก่บุคคลรอบข้างและเยาวชนอีกด้วย พฤติกรรมของเขาจะเป็นบทเรียนที่ดีต่อชุมชนและสังคม เพราะเขาจะเป็นตัวแบบที่เข้าลักษณะ “บอกให้รู้ ทำให้ดู และอยู่ (อย่างสง่างาม) ให้เห็น” ซึ่งเป็นกระบวนการให้การศึกษาที่ควรแก่การสนับสนุนให้เกิดขึ้นในชุมชนให้มากที่สุด

ดังนั้น ปัจจัยสำคัญอีกด้านหนึ่งที่ช่วยให้การสืบสานวัฒนธรรมและภูมิปัญญาสัมฤทธิ์ผล เกิดเป็นคุณูปการต่อมรดกศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญา โดยส่วนรวมก็คือการส่งเสริมครุภูมิปัญญาหรือปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งมีกระบวนการสำคัญโดยสรุปดังนี้ คือ สร้างคลังข้อมูล เพิ่มพูนปัญญา จัดหาโอกาส ประสาทวิทยาการ สื่อสารสู่ชุมชน ยกย่องผลงาน และรับพระราชทานปริญญาเกิตติมศักดิ์ฯ กล่าวคือ

3.2.1 สร้างคลังข้อมูล ควรจะได้มีการแสวงหา ศึกษา สืบสาน เก็บประวัติผู้รู้ผู้ชำนาญภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ พร้อมผลงาน และสถานที่ติดต่อประสานงานไว้ในคลังข้อมูล

3.2.2 เพิ่มพูนปัญญา ควรจะได้มีการประชุมสัมมนา การศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับครุภูมิปัญญาและบริบท ตลอดจนสร้างเสริมประสบการณ์ให้แก่ผู้สนใจเป็นระยะ ซึ่งมีกำหนดการหรือแผนงานที่ค่อนข้างจะชัดเจนแน่นอน

3.2.3 จัดหาโอกาส ควรพยายามจัดหาหรือสร้างโอกาสให้ผู้ชำนาญ ครุภูมิปัญญาได้มีโอกาสได้แสดงความสามารถ ได้ถ่ายทอดผลงานอย่างสม่ำเสมอต่อสาธารณชนในวงกว้างในรูปแบบต่าง ๆ

3.2.4 ประสาทวิทยาการ ควรให้ผู้นั้นมีความสามารถ มีความชำนาญ ครุภูมิปัญญา

ได้เป็นวิทยาการเป็นครูฝึกอบรมหรือเป็นครูสอนภูมิปัญญา ในสถานศึกษาหรือกลุ่มผู้สนใจอย่างเป็นทางการจะลักษณะในรูปแบบต่าง ๆ .

3.2.5 สื่อสารสู่ชุมชน ควรให้ผู้นั้นมีความสามารถ มีความชำนาญ ครุภูมิปัญญาได้สื่อสารสู่ชุมชนในโอกาสต่าง ๆ ทางสื่อมวลชนแต่ละประเภท และมีการบริการข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับครุภูมิปัญญาและบริบทที่เกี่ยวข้องสู่ชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ

3.2.6 ยกย่องผลงาน ควรให้กำลังใจและรางวัลแก่ผู้ที่มีความชำนาญ มีความสามารถด้านภูมิปัญญา ด้วยการให้เป็นผู้มีผลงานดีเด่นในระดับต่าง ๆ เช่น ระดับท้องถิ่น จังหวัด ภาคชาติ และให้รางวัลตามความเหมาะสม

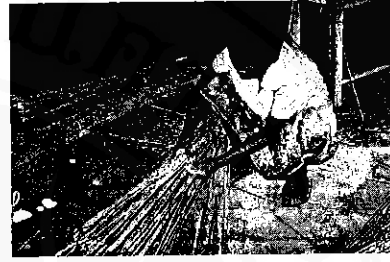
3.2.7 รับพระราชทานปริญญาเกิตติมศักดิ์ ความเป็นสิริมงคลสูงสุดของพลกนิกร คือ การได้ใกล้ชิดองค์พระประมุขและพระบรมราชวงศ์ในรูปแบบต่าง ๆ การได้รับพระราชทานปริญญาเกิตติมศักดิ์ระดับปริญญาตรี โท หรือเอก เพราะมีผลงานชิ้นเยี่ยมด้านภูมิปัญญา จะเป็นขวัญกำลังใจให้มีพลังสร้างสรรค์ และสืบทอดได้เป็นอย่างดี และเป็นแสงสว่างส่องทางธรรมให้แก่อนุชนในอันที่จะพร้อมใจกันศึกษา ส่งเสริมและสืบทอดภูมิปัญญาสืบไปชั่วกาลนานการดำเนินการดังกล่าวนี้ น่าจะบรรลุเป้าหมายได้ไม่ยากนัก เพราะมีปัจจัยเกื้อหนุนอยู่หลายประการ ไม่ว่าจะเป็นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 นโยบายของรัฐบาลและบริบทอื่น ขอเพียงแต่องค์กรภาครัฐ องค์กรเอกชนต่างเป็นเครือข่ายซึ่งกันและกันแล้วสร้างสรรค์ผลงานอย่างต่อเนื่อง เมื่อนั้นความฝันก็อาจจะเป็นจริงได้ในระยะเวลาไม่เกินทศวรรษนี้

4. สรุป

ภูมิปัญญาแต่ละสาขาล้วนเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า มีความสำคัญทั้งต่อชาติ บ้านเมืองโดยรวมและการดำรงชีวิตของปัจเจกชน การสืบสานภูมิปัญญา ทั้งในส่วนที่เป็นกระบวนการ

เนื้อหาสาระ และครุภูมิปัญญาหรือปราชญ์ชาวบ้าน
ในรูปลักษณะของบุคคล กลุ่มบุคคล อย่างถูกวิธีจะ

เกิดคุณูปการอย่างยิ่งต่อวงการศึกษา ภาษาวัฒนธรรม
และภูมิปัญญาไทย.

บรรณานุกรม

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. สำนักงาน. แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยใน
การจัดการศึกษา. สำนักงานกรรมนตรี. 2541.

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. สำนักงาน. ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนิน
งานด้านวัฒนธรรมและการพัฒนาชนบท. สำนักงานคณะกรรมการ
วัฒนธรรมแห่งชาติ. 2534.

ยศ. สันตสมบัติ. ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการ
พัฒนาอย่างยั่งยืน. คณะสังคมศาสตร์. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2542.

ราชบัณฑิตยสถาน. ฐานปัญญาไทยในโลกสากล. ราชบัณฑิตยสถาน. 2543.

วิมล. คำศรี. การศึกษาส่งเสริมและสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นอันดีจากศิลปินพื้น
บ้านเมืองนครศรีธรรมราช. การศึกษาเชิงวิเคราะห์. สถาบันราชภัฏ
นครศรีธรรมราช. 2540.

"ภูมิปัญญาท้องถิ่นนครศรีธรรมราช จากภาคใต้และสำนวน" ใน
ภาคใต้และสำนวนวรรณกรรมมขปาฐะเมืองนครศรีธรรมราช. การ
ศึกษาเชิงวิเคราะห์. สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช. 2540.

ภูมิปัญญาพื้นบ้านเกี่ยวกับวัฒนธรรมชาวและพลังอำนาจชุมชน
ในวัฒนธรรมชาวและพลังอำนาจชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา.
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. 2544.

เอกสารประกอบการสอนวิชา. ภูมิปัญญาและเทคโนโลยีการ
พัฒนา. บัณฑิตวิทยาลัย. สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช.

สุวิงศ์. พงศ์ไพบูลย์. ภูมิปัญญาชาวบ้านภาคใต้. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 2539.

เอกวิทย์. ณ. กลวง. ภูมิปัญญาและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย.
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. 2539.